

Learning Brisk, Inside (3)

בגדר הסיבה, ובענין אפיקומן

גרי"ז הל' חמץ ומנא פ"ז ה"ז

גמרא פסחים (קח).

סעודה יותר מיין ועוד ציין היסב
כבר צני כוסות הראשונים ועוד
שמתובה צמורה זכר לחירות שלא
הספיק צלקס להחמיץ עד שנגאלו
ואע"ג דהויא לחם עוני יש לאוכלה
דרך חירות ומה שצריך הסיבה צמנה
היינו כשמצרכין על אכילת מנא
ובאפיקומן: **בולאן** נמי צריכי
הסיבה. וכל ד' כוסות צריכים הסיבה
צשעת שתיה ול"ע אם שכת ולא היסב
אם יחזור וישתה וכן אם צכוס שלישי
לא היסב אם יכול לחזור ולשתות
בהסיבה אף על גב דצין שלישי
לרביעי לא ישתה^ב:

פרקדן. פניו למעלה ולא כמפרש
פניו למטה דאין דרך
לאכול צענין זה וכן משמע צהמוכר
את הספינה (ב"ב ע"ד). צמתי מדבר
דגנו אפרקיד ואזיל פרשא תותי
כרעיה כדנקיט רומחא צדיה^ט:
בפני רבו אין צריך הסיבה. נראה
דאציו והוא רבו נמי אין
צריך דלא גרע מרבו אחר מיהו סתם
אז מלמד לצנו תורה כדאמריין צפ"ק
דקידושין (דף נ"א). שהצן ירא מאציו
יותר מאתנו מפני שמלמדו תורה ואפי'
הכי קאמר צפני אציו צריך הסיבה:
שאף

ליה מיכלא: ואפילו עני שבישראל לא יאכל
עד שיסב: איתמר במצה צריך הסיבה
מרור אין צריך הסיבה יין איתמר משמיה
דרב נחמן צריך הסיבה ואיתמר משמיה
דרב נחמן אין צריך הסיבה ולא פליגי הא
בתרתי כסי קמאי הא בתרתי כסי בתראי
אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא
אמרי לה להאי גיסא תרי כסי קמאי בעו
הסיבה דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות
תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה מאי דהוה
הוה ואמרי לה להאי גיסא אדרבה תרי כסי
בתראי בעו הסיבה ההיא שעתא דקא הויא
חירות תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה דאכתי
עבדים היינו קאמר השתא דאיתמר הכי
ואיתמר הכי^א ואידי ואידי בעו הסיבה דפרקדן
לא שמיה הסיבה הסיבת ימין לא שמה
הסיבה ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט
ויבא לידי סכנה^ה אשה אצל בעלה לא בעיא
הסיבה ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה
יבן אצל אביו בעי הסיבה איבעיא להו
תלמיד אצל רבו מאי ת"ש^ז (אמר) אביי כי
הוינן בי מר זגנין אבירכי דהדדי כי אתינן
לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו^ח מורא
רבך כמורא שמים מיתיבי עם הכל אדם
מיסב ואפילו תלמיד אצל רבו כי תניא ההיא

בשוליא דנגרי איבעיא להו שמש מאי תא שמע דאמר ריב"ל השמש שאכל
כזית מצה כשהוא מיסב יצא מיסב אין לא מיסב לא שמע מינה בעי
הסיבה שמע מינה ואמר ר' יהושע בן לוי^ט נשים חייבות בארבעה כוסות הללו

רמב"ם הלכות חמץ ומצה - פרק ו'

א מצות עשה מן התורה לאכל מצה בליל חמשה עשר, שנאמר "בערב תאכלו מצת" (שמות יב, יח) ...

רמב"ם הלכות חמץ ומצה - פרק ז'

א מצות עשה שלתורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, בליל חמשה עשר בניסן-שנאמר "זכור את-היום הזה אשר יצאתם" (שמות יג, ג), כמה שנאמר "זכור את-יום השבת" (שמות כ, ז). ומנין שבליל חמשה עשר--תלמד לומר "והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר: בעבור זה" (שמות יג, ח), בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפלו חכמים גדולים--חיבים לספר ביציאת מצרים; וכל המאריך בדברים שארעו ושהיו, הרי זה משבח.

ב מצוה להודיע לבנים, ואפלו לא שאלו שנאמר "והגדת לבנך". לפי דעתו שלבן, אביו מלמדו. כיצד: ... ג וצריך לעשות שנוי בלילה הזה ... ד וצריך להתחיל בגנות, ולסים בשבח. כיצד: ... ה כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו ... ודברים האלו בלן, הן הנקראין הגדה.

ו בכל דור ודור, חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר "ואותנו, הוציא משם . . ." (דברים ו, כג). ועל דבר זה צוה בתורה, "וזכרת, כי עבד היית" (דברים ה, יד; דברים טו, טו; דברים טז, יב; דברים כד, יח; דברים כד, כב), כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחרות ונפדיית.

ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה, צריך לאכל ולשתות והוא מסב דרך חרות. וכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים, חייב לשתות בלילה הזה, ארבעה כוסות שליין--אין פחות מהן; ואפלו עני המתפרנס מן הצדקה, לא יפחתו לו מארבעה כוסות: שיעור כל כוס מהן, רביעית.

ח אפלו עני שבישראל, לא יאכל עד שיסב. אשה אינה צריכה הסבה; ואם אשה חשובה היא, צריכה הסבה. ובן אצל אביו והשמש בפני רבו, צריכין הסבה; אבל תלמיד בפני רבו, אינו מסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות. והסבת ימין, אינה הסבה; וכן המסב על ערפו, או על פניו--אין זו הסבה. ואימתי צריכין הסבה--בשעת אכילת כזית מצה, ובשתית ארבעה כוסות האלו. ושאר אכילתו ושתיתו--אם הסב, הרי זה משבח; ואם לאו, אינו צריך.

ט ארבעה כוסות האלו... י כל כוס וכוס מארבעה כוסות האלו...
יא החרסת מצוה מדברי סופרים, זכר לשיט...
יב אכילת מרור....

רמב"ם הלכות חמץ ומצה - פרק ח'

יג מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית, כשגומר סעודתו ממצה שאינה משמרת, מברך על אכילת מצה, ואוכל אותה כזית; ואינו טועם אחריו כלום.

פ"ז ה"ז לפיכך כשסועד אדם צלילה הזה לריק לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וכו' ואימתי לריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מלה ובשתיית ארבעה כוסות האלו ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משובח וכו' עכ"ל, מדברי הרמב"ם האלו מצוהר דמלות הסיבה היא מלה בפ"ע שיאכל וישחה צלילה הזה והוא מיסב דרך חירות, אלא דחכמים קבעו למלה זו בשעת אכילת המלה ושתיית הארבעה כוסות, אבל עכ"פ מלה בפ"ע היא ולא מדיני המלה של מלה וארבע כוסות, וכדחזינו דגם בשאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משובח דהיינו דמיקריא קיום מלה של הסיבה, [וכ"ה בשו"ע או"ח סי' תע"ב סי"ז דלכתחילה יסב בכל הסעודה], הרי דמעשה ההסיבה היא מלה בפ"ע, ושייכה גם בשאר אכילתו ושתייתו, אלא דאינו מחויב בה רק בשעת אכילת מלה ושתיית ארבע כוסות, אבל בעיקר דינה אין לה ענין עם מלות אכילת מלה ושתיית ארבע כוסות כלל, ולפי"ז אם אכל מלה או שחה ארבע כוסות בלא הסיבה אין כאן שום גריעותא בהמלה של אכילת מלה או ארבע כוסות, רק דלא קיים מלות הסיבה שהיא מלה נפרדה לגמרי. והנה בתוס' פסחים דף ק"ח נסתפקו אם שכה ולא היסב אם יחזור וישחה, וברא"ש שם מצוהר דאם אכל הכזית מלה בלא הסיבה לא ילא, ולכאורה מצוהר מזה להיפוך, דס"ל דדין הסיבה הוא דין בקיום המלה של מלה ודי' כוסות, דאלא"ה אמאי לא ילא, ועוד דלפמ"ש הרי לכאורה לא שייך כלל שיחזור ויאכל בהסיבה כיון דכבר קיים מלות אכילת מלה בשלימות, ואין בה שום גריעותא צמה שאכלה בלא הסיבה, וא"כ המלה שאוכל אח"כ היא כשאר אכילה ושתי' כיון דכבר ילא יד"ח מלה, ובת"כ דס"ל דבעיקר דין אכילת מלה נאמר דין שריק לאכלה בהסיבה, ודלא כמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם.

והנה מקור דינו של הרא"ש דאם אכל כזית מלה בלא הסיבה לא ילא, הוא מהא דאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מלה כשהוא מיסב ילא משמע מיסב אין לא מיסב לא עיי"ש בדבריו, ולכאורה הי' אפשר לומר דריב"ל לא מיירי כלל מדין מלות אכילת מלה, רק מדין מלות הסיבה, וקאמר דאם אכל כזית מלה כשהוא מיסב כבר ילא יד"ח הסיבה, אף שלא אכל כל אכילתו בהסיבה, והן הן דברי הרמב"ם שכתב דשאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משובח ואם לאו אינו לריק עכ"ל, ומקורן הוא מדברי ריב"ל דמדנקט לישנא דינא ש"מ דשייכה הסיבה גם בשאר אכילתו מלבד כזית מלה, אלא דאינו מחויב בזה, אבל אח"כ דלא מיירי כלל מדין המלה של אכילת מלה, דזה ילא גם בלא הסיבה, וכמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם, ול"ע בזה.